

דף שבועי

בס"ד

פרשת ויקרא, תשפ"א, מספר 1411

תורת כוהנים – תורת ממלכת הכוהנים יהודה אלטשולר

פרשת "אחרי מות" פותחת בתיאור עבודת יום הכיפורים, שבה יש לכוהן חלק מרכזי, אך הפרשה ממשיכה בדיני העריות הכלליים.

פרשת "קדושים" שסמוכה לה עוסקת כולה בדינים השייכים לכל איש מישראל. אפילו פרשת "אמור", הפותחת בדיני הכוהנים והמומים הפוסלים אותם משירות בקודש, עוסקת בדיני המועדים הנוגעים, כמובן, לכל יהודי באשר הוא.

החומש מסתיים בפרשות "בהר" ו"בַּחֲקֵתִי" העוסקות בדיני השמיטה והיובל, ולאחריהם פרשת הברית הכוללת ברכה וקללה. אמנם, בסוף פרשת "בחקתי" הכוהן מוזכר בעניין הערכים, אך גם שם הוא מופיע כ"נותן שירות" ולא כמרכז הפרשה.

כיצד אם כן נוצר הכינוי "תורת כוהנים" לחומש שרק חלק קטן ממנו עוסק בכוהנים במישרין? נראה לי להציע שאת המושג "תורת כוהנים" יש לקשור לפסוק

אחר שנאמר לפני מתן תורה: "וְאָתָם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכֶּת פְּהָיִים וְגוֹי קְדוֹשׁ" (שמ' יט:1). בפסוק זה התורה קובעת שייעודו של עם ישראל הוא ליצור ממלכה שבה לכל איש יש תפקיד; כל אחד מכהן בתפקיד ונושא בנטל השליחות הא-לוהית. רק חברה כזו, שאלה מרכיביה, יכולה להגשים את מטרתה – תיקון עולם במלכות ש-די.

חומש ויקרא, אם כן, הוא החומש שבא לשרטט את קוויה של חברה כזו, על ידי העצמה של כל אזרח בה.

הסכנה האורבת לפתחה של כל חברה שיש בה מיעוט הנושא בנטל היא, שאלה שאינם נושאים בנטל יסירו מעליהם כל אחריות, מתוך מחשבה פסולה המניחה

חומש ויקרא מכונה בפי חז"ל¹ "תורת כוהנים". לכאורה, הכינוי הולם את החומש ולו בשל הדימוי העממי המזהה את החומש כקשה (ומאיים?), משום שרובו ככולו עוסק בענייני המקדש וקודשיו, קורבנות ומצוות הכהונה. אלא שבחינה מדוקדקת של הנושאים הנכללים בחומש ויקרא מצביעה על פער גדול למדיי בין דימוי זה לבין המציאות.

אמנם, פרשתנו עוסקת בקורבנות, אך את הקורבנות מביא כל אדם מישראל – "אָדָם כִּי יִקְרִיב מִמֶּם" וגו' (וי' א:ב). רק פרקי הקורבנות בפרשת "צר" מתארים נושא זה מנקודת מבטם של הכוהנים העוסקים במלאכה. המשכה של פרשת "צר" מתאר את ימי המילואים, וגם שם העיסוק הוא בכוהנים, אך אין מדובר בדיני הכוהנים אלא באירוע חד פעמי שנגע להכשרת המשכן והכוהנים לעבודתם.

פרשת "שמיני" פותחת גם היא בחנוכת המשכן ובתיאור מותם של בני אהרון. אירוע טרגי זה נגע לכלל ישראל, על אף שנפגעו העיקריים היו בני אהרון הכוהן. המשכה של הפרשה כבר עוסק בדיני מאכלות אסורות ששייכים בוודאי לכלל הציבור.

גם פרשיות "תזריע" ו"מצורע" מתארות תופעות שונות הרלוונטיות לכל איש ואישה בישראל הנזקקים לשירותיו של הכוהן באבחון נגעייהם, אך ברור שהכוהן איננו עומד במרכז של הפרשה.

* הרב ד"ר יהודה אלטשולר, ראש בית המדרש – המכון הגבוה לתורה, אוניברסיטת בר-אילן.
1 כך בשני התלמודים ואף במדרשי ההלכה והאגדה.

להסביר את חובת רחיצת הידיים, אך לא את נטילתם בכלי. כמענה לשאלה הוא מעלה את האפשרות הבאה:

וצריכין אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו. ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן ברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר. ולפיכך אנו צריכין להתקדש בקדושתו ולטיול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו.

מתוך גישה זו דומני שניתן להבין תופעה מרתקת המתוארת כמה וכמה פעמים בתקופת המשנה ולאחריה.⁴ לשם הקיצור אצטט כאן את דברי הרמב"ם בסוף הלכות טומאת אוכלין פרק ט"ז, הפותח בדבר הידוע, שעולם הטהרה שייך לכהונה ולמקדש:

כל הכתוב בתורה ובדברי קבלה מהלכות הטומאות והטהרות אינו אלא לענין מקדש וקדשיו ותרומות ומעשר שני בלבד... אבל החולין אין בהן איסור כלל, אלא מותר לאכול חולין טמאין ולשתות משקין טמאים... כשם שמותר לאכול חולין טמאים ולשתותן כך מותר לגרום טומאה לחולין שבא"י... וכן מותר לאדם ליגע בכל הטומאות ולהתטמא בהן, שהרי הזהיר הכתוב את בני אהרן ואת הנזיר מהתטמא במת. מכלל שכל העם מותרין...

לאחר מכן הרמב"ם מצייין שבזמן החגים כל ישראל עולים למקדש, ולכן: "כל ישראל מזהרין להיות טהורים בכל רגל מפני שהם נכונים ליכנס במקדש ולאכול קדשים", אך את דבריו הוא מסיים כך:

אף על פי שמותר לאכול אוכלין טמאין ולשתות משקין טמאים, חסידים הראשונים היו אוכלין חולין בטהרה ונזהרין מן הטומאות כולן כל ימיהם והן הנקראים פרושים. ודבר זה קדושה יתירה היא ודרך חסידות שיהיה נבדל אדם ופורש משאר העם ולא יגע בהם ולא יאכל וישתה עמם, שהפרישות מביאה לידי טהרת

שהאחריות הרוחנית מוטלת על כתפי אלה שזהו תפקידם הדתי, ואילו יתר העם משוחרר מרוב הנטל של המשימה הדתית והרוחנית.

התורה פונה לעם כנגד מחשבה מסוג זה, וקובעת בדיני העריות, שכשם שלכוהנים יש דיני חיתון מיוחדים, היוצרים את מעמד המיוחד, כך לכל איש מישראל יש דיני חיתון המגדירים גם את פסולי החיתון שאיתם אסור להתחתן. וכשם שהכוהנים מזהרים בדיני תגלחת הראש ופאת הזקן כך מזהרים בכך כל ישראל.

במידה דומה באים דיני המועדים, ויוצרים שייכות בין כל יהודי למקדש שלש פעמים בשנה. מעתה, המקדש איננו נחלת משרתיו הקבועים בלבד, אלא כל אחד מוזמן להגיע אליו: "יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶת פְּנֵי ה' אֱ-לֹהֶיךָ" (דב' טז:טז), ויש אזכור דומה בשמ' כג:ז). כך גם דיני השמיטה יוצרים דמיון בין הכוהנים, שאין להם נחלה קבועה, לבין כל בעלי האדמות. אחת לשבע שנים בשמיטה, ובצורה גורפת יותר בשנת היובל, הם אינם בעלים על אדמתם.

על דרך זו ניתן לראות את חומש ויקרא כולו כחומש הפונה לעם כולו ומזמין כל יהודי ויהודי לטיול חלק בחיי הרוח והמקדש, ולא להשאיר את חיי הקדושה רק לבני שבט לוי. הזמנה פתוחה זו מהווה אתגר עצום, המחייב כל אחד ואחת מאיתנו בבניית חייו וביתו מתוך תחושה של מי שנבחר לכהן בעולמו של הקב"ה. מידת יכולתה של החברה

כולה להיות 'ממלכת כוהנים' מוטלת גם על כתפיו של כל יחיד.

אין מדובר כאן באמירה אידאולוגית גרידא, אלא באמירה בעלת משמעויות הלכתיות שחלקן מחייבות יותר וחלקן פחות. נציג להלן מספר דוגמאות לכך:

בתשובות הרשב"א² מופיעה השאלה: "שאלת עוד למה תקנו ברכת 'על נטילת ידיים' בשחרית? שברכה זו לא נתקנה אלא על הפת בשעת סעודה". תשובתו סוקרת את ההתייחסות המופיעה בגמרא³ לעניין זה, אך טענתו היא שאין בכך אלא כדי

4 לדוגמה משנה דמאי ב, ג, תוספתא דמאי ב, ב, וראו ע"כ עוד בחזו"א דמאי ה סק"ז.

2 תשובות הרשב"א, א, קצא.

3 ברכות כב, חולין קו.

דוגמה שונה מנוסחת ברמב"ם, הלכות ביאת מקדש א, ג:⁷

וכשם שאסור לכהן להיכנס למקדש מפני השכרות, כך אסור לכל אדם בין כהן בין ישראל להורות כשהוא שתוי... שנאמר "ולְהוֹרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (וי' י:יא).

בסיס ההשוואה הוא שהקב"ה מתגלה אל האדם דרך התורה, בדומה למקדש שבו הייתה נוכחות של שכונה. משמעות ההשוואה היא ש"תנאי הכניסה" לעולם התורה נלמדים מ"תנאי הכניסה" למקדש. הצגנו כאן דוגמאות ספורות, אך את רוחב החזון מנסח הרמב"ם באופן מלא ומרגש בסיום הלכות שמיטה ויובל (יג, יב-יג):

ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו, לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו הא-להים, ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים. הרי דוד ע"ה אומר: "ה' מִנֵּת חֶלְקִי וְכוֹסֵי אֶתֶּה תוֹמֵךְ; גִּזְרֵלֶיךָ" (תה' טז:ה).

עם פתיחת חומש 'תורת הכהנים' ותחילתו של חודש ניסן, נאחל לעצמנו ולכל כלל ישראל, שהמשבר הנוכחי והמורכב שבו אנו שרויים, וסופו אינו ידוע, יסתיים באופן שיהפוך את החברה שלנו לטובה יותר וראויה יותר לחזון הגדול של "ממלכת כהנים וגוי קדוש".

הגוף ממעשים הרעים, וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות, וקדושת הנפש גורמת להדמות בשכינה, שנאמר: "וְהִתְקַדְּשְׁתֶּם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי" (וי' יא:מד, ויש אזכור דומה בפרק כ:ז... אני ה' מקדשכם).

לפנינו תיאור של קבוצת אנשים,⁵ שאיננו יודעים את גודלה, אך מתוך ריבוי ההתייחסויות אליה במקורות התנאיים יש להניח שלא הייתה זניחה. הם ראו את חזון הטהרה שמוצג בתורה ביחס לכהנים, ומתחו אותו גם לעולם החולין. בכך הם הרחיבו את עולם המקדש והגשימו במידת מה את חזון ממלכת הכהנים.

הפוסקים מנמקים גם את חובת נטילת הידיים לפני אכילת לחם תוך קישורה לעולם הכהונה, מעבר לטעם ה'נקיות וקדושה'. כך למשל מתנסח בעל ה"משנה ברורה":⁶

טעם תקנת נטילה הוא משני דברים: אחד מפני סרך תרומה, והיינו כיון דידיים עסקניות הן ונוגעים בכל דבר, ובזמן שהיה נוהג טומאה וטהרה והכהנים אכלו תרומה היו צריכין ליטול ידיהם מדברי סופרים קודם אכילת תרומה כדי שלא יטמאו בנגיעתן, וכדי שיהיו רגילין הכהנים בזה, גזרו ג"כ על כל איש ישראל האוכל פת שאסור לאכול עד שיטול ידיו. וגם עכשיו שאין הכהנים אוכלין תרומה מפני הטומאה, לא בטלה תקנה זו כדי שיהיו רגילים בני ישראל כשיבנה בהמ"ק ב"ב לאכול בטהרה.

5 התואר 'חבר' התייחס לאנשים שקיבלו על עצמם שורה של הנהגות בענייני טהרה ובעניינים נוספים, כגון: הפרשת תרומות ומעשרות וענייני דרך ארץ (לדעת מקצת מהתנאים). המעמד החברתי יצר שורה של מורכבויות הלכתיות וחברתיות במפגשים בין חברים לשאינם חברים. מקצת מהמורכבויות מתוארות במשנה במסכת דמאי ואף במסכת חגיגה ובמקורות נוספים.

6 משנה ברורה קנח, א.

7 מקור ההלכה בתורת כהנים. שם יש הדגשה שחיוב מיתה יש רק בכוחן, ולא בישראל. באשר להיקף האיסור ראו שו"ע חו"מ רסז.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא
לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
[הדף השבועי - אוניברסיטת בר-אילן](#) אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף